

УДК 343.98

Віталій Дрозд,ад'юнкта кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглянуто поняття спеціаліста і сутність спеціальних знань, їх використання під час розслідування крадіжок з автотранспортних засобів. Розкрито такі форми використання спеціальних знань, як: залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій: огляду місця події, допиту, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання; отримання консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують спеціальних знань; призначення різних видів судових експертиз.

Ключові слова: крадіжка, автотранспортні засоби, спеціаліст, спеціальні знання, форми використання спеціальних знань, судові експертизи.

Постановка проблеми. У практиці розслідування злочинів часто виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких професійних знань слідчого замало. У таких випадках кримінально-процесуальним законодавством слідчому надано право використовувати допомогу експертів, спеціалістів, перекладачів, педагогів та інших осіб, котрі володіють спеціальними знаннями [1, с. 38]. І крадіжки з автотранспортних засобів не є винятком. Уже на початковому етапі розслідування відбувається тісна взаємодія слідчого з криміналістом, який допомагає виявити, зафіксувати та вилучити криміналістично значущу інформацію. Спеціальні знання використовуються на всіх етапах розслідування даних кримінальних правопорушень, саме це і характеризує актуальність теми даної статті. З огляду на зазначене, виникає необхідність у розгляді поняття спеціаліста, встановленні його значення для розслідування крадіжок з автотранспортних засобів, а також розкритті сутності основних форм застосування спеціальних знань у розслідуванні таких кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У криміналістичній літературі питаннями використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень займалися багато вчених-криміналістів, зокрема: Ю. П. Аленін, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. І. Гончаренко, О. О. Ейсман, В. А. Журавель, Н. І. Клименко, В. В. Коваленко, В. О. Образцов, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, М. Г. Щербаковський, М. П. Яблоков та інші науковці. Однак роботи щодо застосування спеціальних знань у розслідуванні саме розглядуваних кримінальних правопорушень відсутні.

Мета статті – визначити поняття та сутність спеціальних знань у розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів та розкрити основні форми їх застосування.

Виклад основного матеріалу. Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко під спеціальними знаннями пропонують розуміти професійні знання й уміння в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, що виникли під час розслідування та розгляду в суді конкретних справ. Особи, що володіють спеціальними знаннями, у кримінальному і цивільному процесі залучаються у якості фахівців чи експертів [2, с. 214; 3, с. 65].

У свою чергу М. П. Яблоков та М. Г. Щербаковський визначали спеціальні знання як наукові, технічні й інші знання, що одержані за допомогою спеціальної (професійної) освіти та досвіду [4, с. 227; 5, с. 8].

Застосування спеціальних знань відіграє важливу роль у розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів (далі – АТЗ), оскільки може бути спрямоване на пошук, виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження слідів такого злочину з метою одержання доказової інформації.

Спеціальні знання під час розслідування крадіжок взагалі використовують у таких формах: 1) безпосередньо слідчим під час досудового розслідування; 2) проведення судових експертиз; 3) участь спеціаліста під час проведення слідчих дій [6, с. 146].

Виділимо основні форми використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок з АТЗ: 1) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій: для збирання криміналістично значущої інформації, для застосування науково-технічних засобів; у

якості перекладача; як педагога чи психолога; 2) отримання консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують спеціальних знань; 3) призначення судових експертиз. Коротко розглянемо їх.

Залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій. Причини, з яких спеціалісти залучаються до проведення слідчих (розшукових) дій, є різними. Як зазначає І. В. Пиріг, основні з них найбільш повно визначив Г. І. Грамович, а саме: «відсутність у слідчого вузькоспеціальних знань та навичок; відсутність умов для самостійного рішення завдань, що стоять перед слідчим; необхідність з етичних чи тактичних міркувань проведення окремих дій відповідним спеціалістом; великий об'єм роботи, що потребує спеціальних знань та навичок; необхідність використання одночасно декількох науково-технічних засобів і методів; наявність ризику спричинення шкоди людському організму, якщо спеціальні знання не будуть використані відповідним спеціалістом (вилучення зразків крові, виявлення схованки за допомогою рентгенівського випромінювання)» [7, с. 218].

У розслідуванні крадіжок з АТЗ спеціаліст залучається для збирання криміналістично значущої інформації, для застосування науково-технічних засобів, для допомоги у якості перекладача, для консультативної допомоги та обов'язкової участі у слідчих (розшукових) діях педагога чи психолога.

Участь спеціаліста у проведенні огляду місця події є необхідною, оскільки така слідча (розшукова) дія є невідкладною і спрямована на збір доказової інформації, що відобразилася на місці вчинення крадіжки з АТЗ. Спеціаліст допомагає виявити багато початкових даних про подію в цілому та окремі обставини. Його роль незамінна у виявленні, фіксації та вилученні об'єктів та слідів на місці події. Саме він володіє інформацією щодо механізму утворення слідів та особливостей їх виявлення і вилучення для подальшого збереження з метою направлення на відповідний вид судових експертиз.

Відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події від 03.11.2015 № 1339, участь спеціаліста в огляді крадіжки з АТЗ полягає у комплексі дій, зокрема: 1) на початку огляду слідчий спільно зі спеціалістом визначає межі та порядок проведення огляду, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події; 2) після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії ОМП та завдання на виявлення слідової інформації спеціаліст

визначає алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення, після чого узгоджує свої дії зі слідчим та за його погодженням приступає до проведення ОМП; 3) дії спеціаліста, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; 4) з метою огляду та виявлення слідової інформації спеціалістом здійснюється вузлова фотозйомка перед переміщенням певного об'єкта; 5) під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціаліст застосовує наявні технічні засоби та використовує насамперед неруйнівні методи їх виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату – руйнівні методи виявлення слідової інформації за згодою слідчого; 6) під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціаліст надає допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення тощо); 7) вилучає сліди разом з об'єктами-носіями, однак у разі неможливості це зробити спеціаліст здійснює їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів; 8) уся слідова інформація, об'єкти-слідоносії та інші предмети упаковуються спеціалістом згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд; 9) спеціаліст відповідає за якість та повноту виконання отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення ОМП [8]. З наведеного видно, що використання спеціальних знань у формі залучення спеціаліста до проведення ОМП дуже важливе для отримання доказової інформації та встановлення обставин крадіжки з АТЗ.

Необхідність у використанні спеціальних знань також виникає під час проведення допиту. Так, відповідно до ч. 1 ст. 226 КПК України допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності педагога або психолога, а за необхідності – лікаря; а згідно з ч. 1 ст. 491 КПК України, якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті забезпечується участь педагога чи психолога, а в разі необхідності – лікаря [9, с. 150, 297]. Так, наприклад, коли підозрюваним у крадіжці є неповнолітня особа, то його допит проводиться у присутності педагога або психолога. Такий спеціаліст розуміється у правилах спілкування з неповнолітніми особами і може допомогти слідчому у формулюванні питань допитуваному, виборі відповідних тактичних прийомів, лінії поведінки для встановлення психологічного контакту та низки інших

дій, які сприятимуть встановленню обставин крадіжки та особи злочинця.

Для слідчого експерименту може залучатися спеціаліст, оскільки під час його проведення можуть розглядатися питання, що потребують спеціальних знань, наприклад, коли експеримент проводиться для перевірки навичок особи злочинця щодо здійснення конкретного способу відкриття дверного замка.

Крім наведених вище слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок з АТЗ буде корисним під час проведення: обшуку або огляду житла чи іншого володіння підозрюваної особи, обшуку підозрюваної особи (ст. 234, 236 КПК України); пред'явлення особи чи викрадених речей для впізнання (ч. 8 ст. 228 КПК України). І взагалі, спеціаліста доцільно залучати тоді, коли під час проведення слідчої (розшукової) дії потрібні наукові, технічні та інші спеціальні знання або допомога у застосуванні науково-технічних засобів.

Отримання консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують спеціальних знань. Насамперед, такі консультації спеціаліст дає слідчому після проведення ОМП з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок щодо порядку та особливостей пакування слідів та об'єктів-слідоносців, їх збереження, можливості дослідження виявлених слідів, об'єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів [8]. Наприклад, щодо правил збереження вилучених паливно-мастильних матеріалів, які викрали з АТЗ.

Також консультативна допомога спеціаліста може полягати й у формулюванні питань експерту з відповідного виду судових експертиз.

Призначення судових експертиз. Така форма використання спеціальних знань у розслідуванні крадіжок з АТЗ є найважливішою після участі спеціаліста у проведенні огляду місця події. Оскільки зібрані на місці події об'єкти самі по собі не є джерелами доказів, то виникає необхідність у застосуванні наступної важливої форми спеціальних знань – призначення та проведення судових експертиз. Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є висновки експертів [9, с. 58].

Часто на місці крадіжок з АТЗ виявляють сліди пальців рук, по яким призначають **дактилоскопічну** експертизу, котра вирішує дві основні групи завдань: ідентифікаційні та діагностичні. Коли відсутній підозрюваний, по виявленим слідам папілярного візерунку можна вирішити діагностичні завдання, а саме встановити: 1) Чи є на наданому на дослідження об'єкті сліди рук (пальців, долонь), ступень

ніг. Якщо так, чи придатні вони для ідентифікації? 2) Якою рукою та якими пальцями руки залишено сліди? 3) Якими ділянками поверхні руки залишено сліди? 4) Який вік, стать і зріст особи, що залишила надані на дослідження сліди? [10, с. 5]. У разі затримання підозрюваного для встановлення того, чи не ним були залишені сліди пальців рук на місці крадіжки, призначається дактилоскопічна експертиза і вирішуються ідентифікаційні завдання.

Ще одна актуальна експертиза, що призначається під час розслідування крадіжок з АТЗ, – це **трасологічна**. Такий вид дослідження вивчає матеріально-фіксовані відображення зо-вншньої будови одного об'єкта на іншому (сліди-відображення). Це сліди долонної поверхні рук людини, ніг, взуття, транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо [11, с. 92]. Якщо ж на об'єктах виявляються не лише сліди-відображення, а й сліди-відшарування чи сліди-нашарування речовини, для вирішення питання про те, чи мала місце контактна взаємодія між даними об'єктами, проводиться комплексна експертиза за участю трасолога, хіміка, фізика, біолога чи інших фахівців [12, с. 98].

Об'єктами трасологічного дослідження у розслідуванні крадіжок з АТЗ нерідко є мікрочастинки скла (якщо проникнення до АТЗ було шляхом його розбиття). Зазвичай метою такого дослідження є встановлення приналежності мікрочастинок до єдиного цілого. Поряд із цим на дослідження направляють мікрочастинки у вигляді стружок, тирси, вилучені з місць застосування знаряддя, та інструменти для зламу замків, зриву капоту тощо. За зовнішніми ознаками цих частин можна диференціювати інструменти, наприклад, ножівковим полотном або надфілем розпилювалася дужка навісного замка [13, с. 43].

Корисним також у розслідуванні крадіжок з АТЗ буде призначення експертизи **матеріалів, речовин і виробів**, вона має низку підвидів та дає змогу встановити спільну родову (групову) належність порівнюваних об'єктів. Зокрема, за допомогою цієї експертизи можна встановити однорідність (чи неоднорідність) викрадених речовин (наприклад, фарб, продуктів), виявлених у підозрюваних осіб, і зразків, вилучених під час огляду та обшуку [6, с. 146-147]. Серед низки її підвидів під час розслідування крадіжки з АТЗ можуть призначатися такі експертизи, як: волокон і волокнистих матеріалів, лакофарбових матеріалів і покриттів, нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів, ґрунтів.

До основних завдань всіх підвидів експертиз матеріалів, речовин та виробів належать: 1) виявлення на предметах-носіях мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів

і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікроволокон тощо); 2) визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо); 3) встановлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин; 4) встановлення походження матеріалів і речовин із певного джерела [8].

Висновки

Отже, кожна із наведених вище форм використання спеціальних знань у розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів є важливою і несе в собі комплекс необхідної інформації щодо особи злочинця, предмета посягання та інших обставин кримінального правопорушення. Кожна із розглянутих форм відіграє значну роль на кожному з етапів розслідування таких крадіжок. Важливим також є запрошення спеціаліста для застосування науково-технічних засобів під час проведення таких слідчих (розшукових) дій, як: огляд, допит, слідчий експеримент, пред'явлення речей, особи для впізнання. І на останок, на будь-якому етапі розслідування крадіжок з АТЗ доцільним є використання такої форми спеціальних знань, як консультація спеціаліста щодо наукових, технічних та інших спеціальних знань.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 208 с.
2. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд. доп. М.: Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
3. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа. Изд-во при Киев. ун-те. 1980. 160 с.

В статті розглянуто поняття спеціаліста і сутність спеціальних знань, їх використання при розслідуванні крадіжок з автотранспортних засобів. Розкрито такі форми використання спеціальних знань, як: привлечення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій: огляд місця події, допит, слідчий експеримент, пред'явлення для опознання; отримання консультації від спеціаліста по питанням, що потребують спеціальних знань; призначення різних видів судових експертиз.

Ключевые слова: крадіжка, автотранспортні засоби, спеціаліст, спеціальні знання, форми використання спеціальних знань, судові експертизи.

The article deals with the concept of specialist and the essence of special knowledge and their use during the investigation of theft from vehicles. The following forms of using special knowledge are as follows: involvement of a specialist in carrying out investigative (search) actions: inspecting the place of the event, questioning, investigating the experiment, presenting for identification; receiving specialist advice on issues requiring specialist knowledge; appointing different kinds of forensic examinations.

Key words: theft, motor vehicles, specialist, special knowledge, forms of use of special knowledge, forensic examinations.

4. Криміналістика: учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2001. 718 с.

5. Шербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.

6. Попришко С. В. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 13 травня 2016 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 145–147.

7. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

8. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Інструкція від 03.11.2015 № 1339: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 квіт. 2016 р.: (ОФПЦ, ТЕКСТ). К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. 372 с.

10. Жолтанська І. І., Кузнецов В. А., Шавелєв А. В., Димитрова Ю. В., Кушніренко Н. В. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження». К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с.

11. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

12. Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. К.: Юрінком Інтер, 2004. 388 с.

13. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів: методичний посібник / Н. І. Клименко, Г. В. Ліночев; за заг. ред. І. П. Красюка. ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 74 с.